

YENİ BİR HAMSE ŞAİRİ: ABDÎ VE MANZUM BOSTÂN TERCÜMESİ*

Yrd. Doç. Dr. Hakan SEVİNDİK
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
hakansevindik@kmu.edu.tr

Öz

Şehzade II. Selim'in edebî muhitinde yer alan şairlerden Abdî'nin daha önce *Niyâznâme-i Sa'd ü Hü mâ*, *Heft Peyker*, *Cemşid ü Hurşid* ve *Gül ü Nevrûz* adlarında dört mesnevisi yayımlanmıştı. Bu eserlerden yola çıkarak birkaç araştırmacı da şairin hamse yazarı olma ihtimalini dile getirmişti. Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazmaları arasında bulduğumuz ve üzerine doktora çalışması hazırladığımız *Bostân Tercümesi* ise Abdî'nin hamse sahibi olduğunu kesinleştirmiştir. Buradan hareketle yazımızda, ilk olarak Abdî'nin hamseciliği üzerinde duruldu. Daha sonra *Hamse*'yi oluşturan mesneviler kısaca tanıtıldı. Ardından, *Bostân Tercümesi*'nin nüsha tavsifi, yazılış tarihi ve sebebi, sunulduğu kişi ve yer, vezni, tertibi gibi hususlara değinildi. Ayrıca kaynak metnin tercümesinde nasıl bir yol izlendiği anlatıldı. Sonuçta Abdî'nin hem *Hamse* hem de Türk edebiyatındaki en hacimli -tamamı 7118 beyit- manzum *Bostân Tercümesi*'nin sahibi olarak edebiyat tarihlerinde yerini alması gerektiği vurgulandı.

Anahtar Kelimeler: II. Selim, Abdî, *Hamse*, *Bostân Tercümesi*.

---

* Bu makale, Prof. Dr. Ahmet SEVGİ danışmanlığında tamamlanan *Türk Edebiyatında Bostan ve 'Abdî'nin Manzum Bostân Tercümesi* adlı Doktora tezinden üretilmiştir.

A NEW KHAMSEH POET: ABDI AND HIS VERSE TRANSLATION OF BOSTAN

Abstract

Abdi is one of the poets who take part in Shahzadah II. Selim's literary circle. His four Mathnawis which are called *Niyâznâme-i Sa'd ü Hümâ*, *Heft Peyker*, *Cemşîd ü Hurşîd* and *Gül ü Nevrûz* were already published. Based on these works several researchers had also expressed the possibility of the poet's being a Khamseh versifier. The *Bostan Translation*, which we ciphered out among the manuscripts in Manisa Public Library and about which we wrote a dissertation about, ensured that Abdi had Khamseh. Based on this point of view, this article initially dwelled on Abdi's Khamseh versification. Later on the masnavis which formed the Khamseh were briefly presented. Moreover, the copy description, the date and the reason of versification, to whom and where it was presented, the meter and the contexture of the *Bostan Translation* were mentioned. Besides, an explanation was given about which method was followed while translating the source text. In conclusion, it was underlined that Abdi must have a place in the history of literature due to the fact that he has the most extensive verse *Bostan Translation* in Turkish literature, which has entirely 7118 couplets.

Keywords: II. Selim, Abdî, Khamseh, Bostân Translation.

GİRİŞ

Şehzade II. Selim'in 1544-1558 yılları arasındaki Manisa sancakbeyliği esnasında edebî muhitinde kalabalık bir şair topluluğu görülür. Şehzadenin renkli kişiliği, şiire ve iştret meclislerine olan düşkünlüğü, etrafında devrinin önemli şair ve sanatkârlarının toplanmasında etkili olmuştur. Bunlar arasında eserleriyle belli bir şöhret kazanmış olan Hüseyin Celâl Bey, Nihânî, Terzi-zâde Ulvî, Meşrebî, Kara Fazlî, Şemsî Çelebi, Visâlî, Vusûlî, Derûnî, Hâtemî ve kadın şairlerden Ayşe Hubbî Hatun bulunmaktadır (İpekten 1996: 194-204). Şuara tezkireleri ve Osmanlı döneminin biyografik kaynaklarında şimdilik kendisi hakkında herhangi bir bilgi bulamadığımız Abdî de bu şairlerden biridir.

1980 sonrasında yapılan akademik çalışmalarda (İnce 1986, 1987, 2008; Güzelova 2006, 2008; Sevindik 2015) Abdî'nin gerçek kimliği tespit edilemediyse de eserleri gün yüzüne çıkarılmıştır. En son, üzerinde çalıştığımız manzum *Bostân Tercümesi*'yle (2015) birlikte kendisinin hamse sahibi şairler zümresinde anılması yönünde bir gereklilik doğmuştur. Buradan hareketle yazımızda, Abdî'nin hamseciliği, hamsesinde bulunan eserleri ve *Bostân Tercümesi* üzerinde durulacaktır.

Eserleri yayımlanmadan önce şair hakkındaki ilk bilgileri Saadeddin Nüzhet Ergun aktarmıştır. Ergun, *Türk Şairleri*'nde Abdî'yi 16. asır şuarasından, *Niyâznâme-i Sa'd ü Hü mâ* sahibi olarak takdim eder. Ardından hakkında tezkirelerde ufak bir kayda dahi rastlamadığını belirtir ve eserinden örnek vermek suretiyle Abdî bahsini kapatır (Ergun 1936: 189-191). Cumhuriyet dönemi edebiyat tarihçilerinden Vasfi Mahir Kocatürk ise şairin *Divan*, *Sa'd ü Hü mâ* ve *Gül ü Nevrûz* adlarında eserlerinin olduğunu fakat bu eserlerle ciddi manada tanınıp şöhret yakalayamadığını sadece devrinin iyi bir şairi olarak kaldığını ifade eder (1970: 363-365).

Abdî'nin gerçek kimliği şimdilik meçhuldür. Müellif hattı *Cemşid ü Hurşid* mesnevisinin katalog fişinde adı, yanlışlıkla Abdurrahman bin Nebi Halife şeklinde kayda geçirilmiştir. Kaydı inceleyen Adnan İnce, bu adın Abdî'ye değil de, Ubeydî mahlaslı başka bir şaire ait olduğunu tespit etmiştir (1986: 186-187).

Abdî'nin nereli olduğu konusunda da kesin bir bilginiz yoktur. Fakat şairin Manisalı olma ihtimali yüksektir. Zira ilk dört mesnevisini Şehzade II. Selim'e Manisa'dayken sunması ve mesnevilerinde Manisa'dan övgüyle bahsetmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Haluk İpekten, II. Selim'in Manisa'ya sancakbeyi olmasıyla birlikte daha önce az bir şöhret sahibi olan Manisalı Abdî'nin ilk mesnevisi *Niyâznâme-i Sa'd ü Hü mâ'yı* (1545) şehzadeye sunarak caize aldığını söyler (1996: 203). Bu cümleden İpekten'in, Abdî'yi doğrudan Manisalı kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Şair, mesnevilerini II. Selim'e sunabilecek kadar yakındır. Hatta *Cemşid ü Hurşid*'inde ifade ettiği üzere kendisinin sohbet arkadaşıdır (Kuloğlu 1989: I-6).

Ayrıca II. Selim'in hocası Şemseddin Efendi ve kubbe veziri Cafer Paşa'ya *Niyâznâme-i Sa'd ü Hü mâ*'da yazdığı methiyeleriyle de şehzadenin çevresiyle yakından alakadar olduğu görülmektedir.

Bir hamse sahibi olarak Abdî'nin eski biyografik kaynaklarımızda kendine yer bulamayışı dikkat çekicidir. Şairliğinin ve eserlerinin beğenilmemesi, içinde bulunduğu edebî muhitte yer edinmemesi, mesnevilerinin tercüme hüviyeti göstermesi ve nüshalarının az oluşu, yerel ve sıradan bir nâzım olarak algılanması, önemli devlet kademelerinde görev yapmaması gibi birtakım ihtimallerden dolayı Abdî'nin ilgi görmediği düşünülebilir.

ABDÎ'NİN HAMSECİLİĞİ

Edebiyat dünyasının ilgisini Abdî ve eserlerine yönelten ilk isim Adnan İnce'dir. Araştırmacı, *XVI. Yüzyıl Şairlerinden Abdî ve Eserleri* başlıklı makalesinde şairin üç mesnevisini tanıtmış ve buradan hareketle “*Abdî'nin üç mesnevisinin bulunuşu, hamsesi olabileceği ihtimalini hatıra getiriyor. İleride bu konu yeni bulunacak bilgilerle açıklığa kavuşabilir.*” ifadeleriyle dikkatleri Abdî üzerine çekmiştir (İnce 1986: 186-192). Uzun yıllar sonra Hanzade Güzelova, İrlanda'da bulunduğu *Heft Peyker* tercümesiyle İnce'nin üzerinde durduğu ihtimali daha da kuvvetlendirmiştir (2006: 35-49). Son olarak, 2013'te Manisa İl Halk Kütüphanesi yazmaları arasında tesadüf ettiğimiz *Bostân Tercümesi*'yle ihtimaller ortadan kalkmış ve Abdî'nin hamse sahibi olduğu kesinleşmiştir.

Şuara arasında 'hamse sahibi şair' olarak takdim edilme, şairlik mesleğinde şöhret ve itibar kazandırıcı önemli bir meseledir. Bu yüzden hamse yazma arzusu, şairlerin sanat hayatları boyunca en büyük hedefleri arasında yer almıştır (Arslan 2007: 310). Hamse yazmaya teşebbüs eden şairlerden bazıları bunu başarabilirken, bir kısmı ise farklı sebeplerle hedeflerine ulaşamamıştır. Şairler, hamse yazma istek ve sebeplerini, bu işe başlama maceralarını, genellikle kendi ağızlarından hamsedeki eser/lerinde dile getirirler. Hamsesi yarım kalan ve eserleri elde bulunmayan bazı şairlerin hamse sahibi olduklarını ise yalnızca kaynakların rivayetlerinden öğrenebiliyoruz.

Abdî hakkında kendi devrinin kaynaklarında bilgi olmadığı için birincil kaynaklardan onun bilinçli bir hamse yazma girişiminde bulunup bulunmadığını öğrenemiyoruz. Bu konuda sadece mesnevilerinden yola çıkarak bazı tahminler yürütebiliriz.

Abdî'nin eser tercihleri, kendisini hamse geleneğine bağlamak isteyen bir hamsecinin tutumuyla örtüşmektedir. *Hamse*'de bulunan *Heft Peyker*, *Gül ü Nevruz* ve *Cemşid ü Hurşid* mesnevileri Fars ve Türk şiirinin önde gelen şairleri tarafından daha önce hamseler içinde sevilerek işlenmiş edebî değeri yüksek mesnevilerdir. Abdî, mesnevi edebiyatının kanonik sayılabilecek bu eserlerine eğilmekle bir bakıma hamse sahasına girmiş ve adının önemli mesnevi şairleri arasında anılması için kendine bir alan açmıştır. Zaten eserlerinden de bu sahada

yer edinme çabasında olduğu sezilmektedir. Şair, *Cemşid ü Hurşid*'in hatime bölümünde aralarında Alî Şîr Nevâyî'nin de bulunduğu Genceli Nizâmî, Hüsrev-i Dihlevî, Abdurrahman Câmî, Kâtibî ve Azîzî gibi ilk hamse üstatlarını anarak onların önderliğini yaptıkları hamse sahasına girmeye çalıştığını üstü kapalı olarak şöyle dile getirir:

Bu Türk-i nev tırāzum ger göreydi
Dil ü cān naqdini aña vireydi

Degül Selmān tırāzın ger Nizāmī
Göreydi cāndan olurdu gulāmı

İderdi Gencenūñ gencini tālān
Olup remz ü nikāti birle yārān

Nikātn gūş ideydi şāh Dihlev
Nevādir tarzı içre_ olurdu hüsrev

...

Bu bezmin cūr'a-i cāmını Cāmī
İçeydi añmaz idi cām-ı nāmı

...

Nevâyī ger nevān eylese gūş
Kalurdu perdesinde mest ü medhūş

....

'Azīzī vü Kātibī Hācū-yı Kirmān

Göreydi kıdd-i mevzūnı bir ān (Kuloğlu 1989: II-359, 5775-5784)

Bu mısralardan da anlaşılacağı üzere Abdî, mesnevi yazarlarının sıkça yaptığı gibi geleneğin kalıplaşmış ifadeleriyle kendisini hamse üstatlarıyla kıyaslar (Coşkun 2007: 27-42; Kartal 2013: 178-185). Bu mısraları müteakip Kemâl, Hassân, İbn Yemîn, Hayyâm gibi meşhur Arap şairlerine üstünlük iddiasında bulunarak eseriyle iftihar edebileceğini söyler.

Cemşid ü Hurşid'in sonuna doğru şairin memduhu II. Selim'i kastederek söylediği,

Ġarāz bu tarzdan tab'-ı şehen-şāh
Neşāt-engīz ola zevk-ile her-gāh

Çılup ‘Abdîyi de eltâfa mazhar
Vire akrânı içre revnağ u fer

Mübârek nâmına **genc** eyledi **penc**

Olup meddâhlik içre güher-senc (Kuloğlu 1989: II-368, 5924-5926)

beyitlerde kullandığı *penc genc* ifadesinden, şehzade adına, Nizâmî'nin *Penc Genc*'i tarzında bir hamse tertip ettiği veya bu yolda bir girişiminin olduğu anlaşılmaktadır.

Hamse geleneğinde nazire, tercüme, telif-tercüme veya telif gibi farklı metin hâllerinde mesnevilerin yazıldığı bilinmektedir. Türk hamseciliğinin, başlangıçta daha çok tercüme, nakil ve taklit yoluyla ilerlemeye çalıştığı da bir gerçektir (Arslan 2007: 306). Sehî Bey'in Behiştî için söylediği “*Hamse-i Nizâmîyi bi't-tamâm Türkiye terceme itmişdür.*” (Sehî Bey 1325: 95) ifadesinden anlaşılacağı üzere Türk şairleri hamse oluştururken tercüme yapmakta beis görmemişlerdir. Abdî de bu yolla *Hamse*'sini yazmıştır. *Hamse*'deki *Niyâznâme-i Sa'd ü Hümâ* hariç, diğer mesneviler Farsça telif eserlerden genişletilerek yapılmış tercümelemelerdir. Şairin asıl amacı, ele aldığı Farsça kaynak metinlere Türk diliyle yeniden can vermek, başka bir deyişle Türkçe elbise giydirmektir:

Hikâyat-ı Gül ü Nevrüz'ı peydâ
Çılup **Türkî diliyle kıl hüveydâ**

Kühen-çarız oldı ol efsâne-i nâz
Gerekdür kim olasın kışsa-perdâz (İnce 2008: 67, 127-128)
***

Bu dil-ârâ nigâr-ı şîve-nümâ
Nâz u şîveyle oldı şeker-hâ

Giydi Türkî şî'âr-ı Türkâne
'Acemî câmeyi_atdı yâbâna (Güzelova 2008: 703, 6737-6738)

Bu tutum, her ne kadar bazı telif sahibi mesnevi müellifleri tarafından ağır ifadelerle eleştirilse de (Coşkun 2007: 60-81) Osmanlı şairleri arasında tercüme mesnevi faaliyetleri oldukça yaygındır. Şairlerin olası eleştirilere karşı tercüme müteber göstermek için geliştirdikleri söylemler ise her devirde farklılık arz etmiştir (Paker 2014: 43-44).

Bir şairin tercüme yoluyla hamse oluşturması ideal hamsecilik açısından sorgulanacak veya eleştirilecek bir durumken Osmanlı'da yapılan edebî tercümelemelerin kaynak metinlere bağıllık açısından birebir tercümeyle telif arasında

gidip gelen bir özgürlüğe sahip olduğu da bilinir. Abdî'nin kaynak metinlerini hedef metne çevirirken klasik tercümenin kendisine tanıdığı geniş imkânlardan yararlanarak mealen tercüme metodunu kullanmış olması da bu özgürlüktendir. Şair, kaynak metinlerin muhtevası ve genel planında değişikliğe gitmeden yer yer eksiltmeler, eklemeler, açıklamalar ve genişletmeler yapmak suretiyle tercümelerine kısmen telif izlenimi vermeye çalışmış kısacası özgün dokunuşlarıyla hedef metnini oluşturmuş ve bir anlamda yeni bir kaynak metin ortaya koymuştur. Fakat bu düşünceler, yapılan yazım faaliyetinin klasik bir tercüme olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Dolayısıyla Abdî'yi hamse şairleri sınıfında değerlendirirken kendisini tercüme yoluyla hamse yazan şairlerden biri olarak anmak uygun olacaktır.

ABDÎ'NİN HAMSESİ

Abdî, *Hamse*'sindeki ilk dört mesneviyi Şehzade II. Selim'e ithaf eder. Son mesnevisi *Nüzhetnâme*'yi (1577) ise Sultan III. Murad'a sunar. 1545-1577 yılları arasında yazılan mesneviler sırasıyla şunlardır:

1. Niyâznâme-i Sa'd ü Hümâ (952/ 1545)

Abdî'nin telif niteliği gösteren tek mesnevisidir. Konu bakımından Fars ve Türk edebiyatlarında görmeye alışık olduğumuz ikili aşk mesnevilerinden farklı değildir. Şairin,

Sene-i hicret-i Resûl-i Enâm

Hem tokuz yüz hem ellikiydi tamâm (İnce 1987: 198, 1025)

beytinde belirttiği üzere 952/1545 tarihinde tamamlayıp Şehzade II. Selim'e sunduğu eser hakkında, ilk bilgileri Saadeddin Nüzhet Ergun verir. Ergun'a göre *Sa'd ü Hümâ* bir aşk macerası olup, sanat bakımından da başarılı bir hikâyedir (1936: 190). Ergun'dan sonra Vasfi Mahir Kocatürk, mesneviyi daha ayrıntılı bir şekilde tanıtır. Kocatürk'e göre konusunu Acem edebiyatından alan bu mesnevi, ruh ve şekil bakımından çok derin ve olağanüstü olmamasına rağmen, dil ve üslupça sade ve doğal; nazım tekniği ve vaka kurgusu açısından başarılıdır (1970: 362).

II. Selim'in hocası Şemsî Çelebi'nin teşviki üzerine yazılan mesnevinin tamamı 1074 beyittir.¹ Eser; tevhit, na't, dört halifeye övgü, şefaath manzumesi, sebeb-i telif; Şemsî Çelebi, Şehzade II. Selim ve Cafer Paşa'ya methiye, matla'-ı dâstân ve hâtîmeden müteşekkildir.

¹ Abdî, eserinin 1075 beyit olduğunu,

Olsa sarâyüñ büyüü olundı şumâr

Penc ü heftâd hem hezâr iy yâr (İnce 1987: 198, 1027)

beytiyle belirtse de Adnan İnce yaptığı neşirde şairin bir beyti fazladan saydığını tespit etmiştir (1987: 159-160).

Eserin Türkiye kütüphanelerinde iki yazma nüshası mevcuttur. Bunlardan ilki, Manisa Genel Kütüphanesi Nu. 2713'te, ikincisi ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Kitaplığı Nu. 836'da kayıtlıdır.

Niyâznâme-i Sa'd ü Hü mâ üzerine üç yayın yapılmıştır. Adnan İnce, bir makaleyle eserin çeviri yazılı metnini yayımlamıştır (1987: 155-206). Ardından Gürani Nur tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmış (1987) ve son olarak Hasan Gültekin, İnce'nin neşrettiği metinden hareketle mesnevi üzerine bir tahlil denemesi yapmıştır (2012: 557-575).

2. Heft Peyker (957/ 1550)

2006 yılına kadar Abdî'nin *Heft Peyker* adlı bir mesnevisi olduğu bilinmiyordu. Hanzâde Güzelova aynı yıl *Bilig* dergisinde yayımladığı bir makale ile bilim dünyasına Abdî'nin *Heft Peyker* tercümesini tanıtmış (2006: 35-49) ve ardından eserin incelemesiyle birlikte çeviri yazılı metnini doktora tezi olarak hazırlamıştır (2008).

Güzelova, İrlanda'da bulunan Chester Beatty Library'nin V. Minorsky tarafından hazırlanan Türkçe yazmalar ve minyatürler kataloğuna (1958) ek olarak daktilo yazısıyla hazırlanan "The Chester Beatty Library: Supplementary Handlist" in 12. sırasında T 505 olarak numaralandırılmış, Lâmi'î adına kayıtlı *Heft Peyker*'in aslında Abdî'ye ait olduğunu tespit etmiştir (2006: 36).

Dublin'de bulunan bu nüsha, müellif hattı esas alınarak 12 Safer 959/ 8 Şubat 1552'de Abdurrahman bin Latif adlı bir müstensih tarafından istisnah edilmiştir. Yazmanın tamamı 168 varak olup, her sayfada ortalama 21 beyit bulunmaktadır (Güzelova 2008: 81-85).

Abdî, *Heft Peyker*'e 6 Şevval 956/ 28 Ekim 1549'da başlamış, 7 Muharrem 957/ 26 Ocak 1950'de eserini bitirmiş ve Şehzade II. Selim'e sunmuştur. 6882 beyitlik mesnevi, Nizâmî-i Gencevî'nin (ö. 611/1214?) aynı adlı mesnevisinin genişletilmiş tercümesidir. Şair, eserin geneli itibarıyla Nizâmî'ye bağlı kalmak suretiyle bir tercüme faaliyeti yürütmüştür. Fakat zaman zaman asıl metne tamamıyla sadık kalmadığı, kendinden ekleme ve çıkarmalar yaparak kaynak metinden ayrıldığı görülür.

3. Bostân Tercümesi (963/ 1556)

Eser hakkında ayrıntılı bilgi ilerleyen bölümde verilecektir.

4. Cemşîd ü Hurşîd (966/ 1558)

Türk edebiyatında Ahmedî (ö. 815/1412-13) ve Cem Sultan'ın (ö. 900/ 1495) eserlerinden sonra elimizde metni bulunan üçüncü *Cemşîd ü Hurşîd* mesnevisi Abdî'ye aittir. Şair, eseri, Şehzade II. Selim'in isteği üzerine yazmaya başlamış ve 996/1558 tarihinde altı ay gibi kısa bir sürede tamamlamıştır:

Kažāya ibtilāyile bu ki_ iy şāh

Şurū'a itdi alāka tab' şeş māh (Kuloğlu 1989: II-367, 5909)

Abdî, tamamı 5940 beyit olan mesnevisini ilk *Cemşid ü Hurşid* sahibi Selmân-ı Sâvecî'nin (ö. 778/1376) eserinden tercüme etmiştir. Mesnevinin vezni *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün*'dür.

Abdî, eseri genişleterek tercüme etmiş, hacim bakımından Sâvecî'nin neredeyse iki katı bir metin oluşturmuştur. Buna rağmen olay örgüsü kaynak metinle neredeyse aynıdır. Eser hakkındaki ilk bilgileri bilim dünyasına aktaran Adnan İnce, mesnevinin diğer *Cemşid ü Hurşid*'ler gibi telif-tercüme niteliği taşıdığını söyler (1989: 137).

Cemşid ü Hurşid'de değişik nazım şekilleriyle yazılmış 1 besmele manzumesi, 2 tevhit, 1 yaradılış manzumesi, 3 na't, 1 mirâciyye, dört halife övgüsü, sebep-i telif, Şehzade Selim için 12 methiye, ana konu, hikâyeden sonra nasihat içerikli beyitler, şem' ile micmerin münazarası, yaşlılık ve gençlik hakkında beyitler, şairin eseri Türkçe yazması üzerine kendisiyle övündüğü beyitler, Şehzade II. Selim methiyesi ve hatime yer alır (İnce 1989: 114-116).

Bugün için elimizde mesnevinin müellif hattıyla yazılmış bir nüshası bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 443 numarada kayıtlı bu nüsha üzerine 1989 yılında Elazığ'da Nazan Kuloğlu bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

5. Nüzhetnâme/Gül ü Nevruz (985/ 1577)

Hamse'nin son mesnevisidir. İran şairi Celâleddin Tabib'in (14. yy.) aynı adlı eserinden tercüme edilerek yazılmıştır. Anadolu sahasındaki üçüncü *Gül ü Nevruz*'dur. Mesneviyi Abdî dışında Çağatay sahasında 15. asırda Lutfî; Anadolu sahasında 16. asırda Mu'îdî ve Niğdeli Muhibbî; 17. asırda ise Sâbir Parsâ ele almıştır².

Vasfi Mahir Kocatürk, Abdî'nin *Gül ü Nevruz*'undan bahseden ilk kişidir. Kocatürk'e göre eser, bir İran masalı olup, klasik şiir geleneğine göre tertip edilmiş; dil, üslup, tertip ve şiir bakımından fevkaladelikler göstermeyen İran şairi Hoca yani Hâcû-yı Kirmânî'nin (14. yy) *Gül ü Nevruz*'undan tercüme edilmiş bir mesnevidir (1970: 364-365). Kocatürk, eserin Hoca'dan tercüme edildiğini söylemesine rağmen Adnan İnce, mesnevinin aslında Celâl Tabib'in eserinden tercüme olduğunu tespit etmiştir (2008: 51).

Mesnevinin asıl adı *Gül ü Nevruz* olmasına rağmen,

Görenler didi ahsent şad bār

Bu **Nüzhet-nâme**'ye iy nağz-güftār (İnce 2008: 129, 2291)

² Eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Taşkın 2014: 177-190; Delice 1995; Çaldak 2004.

beytinde eser, şair tarafından *Nüzhethâme* olarak adlandırılmıştır. Aruzun *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün* kalıbıyla kaleme alınan mesnevi, 985 yılının Cemâziye'l-âhir'inde (Eylül/Ekim 1577) on iki gün içinde yazılarak Cuma günü bitirilmiş ve Sultan III. Murad'a sunulmuştur. Eserin hacmi,

İki bin dört yüz ebyât ile ol kâh

Müzeyyendür bil anı olma küstâh (İnce 2008: 130, 2295)

beytiyle lafzen 2400 olarak belirtilirken mesnevinin tek nüshası üzerine yapılan çeviri yazılı metin çalışmalarının ilkinde 2298 (İnce 2008), ikincisinde 2320 beyit (Altunmeral 2011) ortaya konulmuştur.

Gül ü Nevruz mürettep bir mesnevidir. Klasik mesnevi geleneğinde bulunması gereken belli başlı her bölüm mesnevide yer alır. Eser adının zikredildiği bir hasb-i hâl'e başlayan mesnevide sırasıyla; tevhit, peygamberlere övgü, Hz. Peygamber'e (SAV) na't, dört halifeye methiye, münacat, sebeb-i telif, Sultan III. Murad'a övgü, ana hikâye, hatime ve hasb-i hâl bölümleri vardır.

Mesnevinin müellif hattı olan tek yazma nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazmaları arasında 2714 numarada kayıtlıdır. 80 varaklık bu nüsha, talik hatla yazılmış olup her bir sayfada 15 satır vardır (İnce 2008: 52).

BOSTÂN TERCÜMESİ

Eserin Nüsha Tavsifi

Eserin tek nüshası, Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazmaları Nu. 45 Hk 2969'da bulunmaktadır. Tamamı 169 varaktır. Kütüphane kayıtlarına *Manzûme* adıyla giren eserin nüsha tavsifi şöyledir:

Başı : 1^b Hüve'l-Müste'anül-Vâhidül-Feyyâz

Muraşsa' sāhten-i in tâc-ı sa'âdet-nitâc. Ber-farq-ı in nev-'arüs-ı leccâc-ı pür-evâc. Be-ta'vîzât-ı ân rüşenâdih-i sirâc-ı vehhâc. Ki mükellel est be-reyâhîn-i yavâkîit-i büstân-ı ehadîyyet. Ki her-yek ez-ân münevvir-i şeb-i dâc. Ve müzeyyen be-ğoncahâ-yı la'l ü mürvârid-i sermedîyyet. Ki pür-fürûğ est bilâ-ihtiyâc.

Sonu : 169^b Mütekarib oldı bu baır iy emîn

'Arüz bilen böyle didi hemîn

Cilt : Çeharkûşe cilt, bordo meşin deri üzerine desenli kâğıt kaplama, miklebli.

Kâğıt : Krem renkli aharlı kâğıt.

Yazı : Ta'lik

Mürekkap: Konu başlıkları kırmızı diğer kısımlar siyah.

Satır : Her sayfada 21 satır

Varak : 169

Ebat : 258x175-210x100 mm

İstinsah Tarihi: Rebî'ül-Evvel 963/ Şubat 1556

Bu nüsha, yazma eserler arasında karşılaşılabilecek en sağlam ve güvenilir nüshalardandır. Son varağın sayfa kenarına yazılan “Temmetü'l-muqâbele-i yed-i mü'ellif” ibaresinden nüshanın müellifin elinden çıkmış olmakla beraber, onun tarafından başka bir nüshayla karşılaştırması yapılarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Nüshayı, şairin elimizde bulunan diğer müellif hattı eserlerinin yazılarıyla karşılaştırdığımızda, yazıların aynı, fakat zaman zaman hat üzerinde kalem ve mürekkepten kaynaklanan bozulma ve değişiklikler olduğunu görmekteyiz.

Nüshada yer yer hareketler bulunmasına rağmen nüshanın tamamı hareketli değildir. Bazı Türkçe kelimelerde, imlasında tereddüte düşülebilecek Arapça ve Farsça kelimelerde, cinaslı ifadelerde umumiyetle hareket kullanılmıştır. Bunun dışında hareketlendirmede genel bir tavır takınılmamıştır.

Yazılış Tarihi

Abdî, mesnevilerinin hepsine ebcedle ve lafzen tarihler düşürmüştür. *Bostân Tercümesi*'nde de dört ayrı yerde tarih belirtmiştir. Bunlardan ilki, eserin 963 tarihinin Rebî'ül-Evvel ayında yazıldığını lafzen ifade eden şu beyitlerdedir:

Mübârek zamân mâh-ı ferhunde-fâl

Rebî' evvel olmuşdı târîh kâl

Tokuz yüzle altmış üçü intizâm

Nebî hicretinden bulalı tamâm

Bu silk-i nüzûma sülûki hemân

Bu târîh-i dil-keşe kıldı revân (283-285)

“Hâtm-i Kitâb” bölümünde ise mesnevinin yazılış tarihi ve süresine dair ayrıntılar aktarılır:

Tamâm oldu bu bâğ-ı cennet kaçâ

Hezârân tarâyifile vaqt-i 'işâ

Olup bîst rûz u şeb-ile tamâm

Ta'alluk zamânına iy nîk-nâm

Rebî‘eyn āhîr rebî‘ ibtidâ
Olup bulmuş-ıdı bu bâğ intihâ

Ol āhîr dahı ‘aşr-ı şānî idi
Tebeddülde seb‘ü'l-meşānî idi (7023-7026)

Bu beyitlere göre gece gündüz 20 gün yazımı süren mesnevi Rebî‘ül-Evvel’in ikinci onunda bulunan bir günün ikindi vaktinde tamamlanmıştır.

Tamāmını hâtifden itdi niyâz
“**Didi bitdi büstân**” târîh yaz (7036)

beytindeki tırnak içinde gösterilen ifade ise eserin bitişine ebced hesabıyla düşürülmüş manen tarihtir. Bunlardan başka Abdî, Farsça bir tarih kıtası da kaleme almıştır:

Der-Târîh-i Terkıb-nümâ-yı Zîbâ

Be-resm-i hâzret-i Sultân Selîm-i ‘ālî-şān
Ki ‘ahd-i salţanates bād-ı muttaşıl be-dām
Şod ĩn rebî‘-i bedî‘ül-beyān-ı ma‘nîdār
Sene şelâşe vü sittîn ü tis‘a mi‘e tamām (7107-7108)

Bu tarihlerin hepsi, eserin Rebi‘ül-Evvel 963/Şubat 1556 tarihinde yazıldığını göstermektedir.

Yazılış Sebebi

Abdî, tercümesine kendinden bir sebep yazmak yerine *Bostân*’ın sebep-i telifini küçük farklarla nakleder. Tercümesinin “Bâ‘iş-i Tanzîm-i ĩn ‘İkd-ı Le‘ālî” başlıklı bölümünde Sadî yerine kendi adını, Şiraz yerine de Manisa’yı koyarak eserin yazılış hikâyesini anlatır. Anlatıya göre Abdî, uzun süren seyahatlerden sonra halkı güzel, havası şirin, Şam’da ve Rum’da bir eşine daha rastlamadığı şehri Manisa’ya dönmeye karar verir. Tabii bu kadar diyar görmüş biri olarak dostlarına eli boş dönmenin uygun bir davranış olmayacağını da düşünür. Mısır’a gidenlerin ellerinde şekerlerle geri döndüklerini hatırlayarak, onlara hediye edecek tatlı bir şeyler arar. En sonunda elinde şeker olmadığını ama şekerden çok daha tatlı sözler bulunduğunu; hayalinde pek çok nükte ve remzin biriktiğini; sinesinin hayli yanıp yakıldığını düşünür ve dostlarına kâğıt üstüne işlenmiş tatlı sözlerden oluşan bu on kapılı kitabı yazarak hediye etmeye karar verir:

Ne_ola döstāna_armağanum hemîn
Bu deñlü zamān oldı gitdüm gamîn

Bu deñlü besâtîn seyrân idüp
Bu deñlü riyâz içre cevlân idüp

Tehî-dest yārâna gitmek muhâl
Gidince ne_ olur bilmezem hâl ü kâl

Ne güne_ eyleyem kâl ihvân-ıla
Nice hürd u h^vâb ola hullân-ıla

Diyü fikr kıldum ben-i müstemend
N'olaydı getirüpdüm onlara şand

İdüp hayl-i efkâr-ı nâ-sâzgâr
İrişdi buña fikrüm âhîr i yâr

Hayâlümde vardur nikât [u] rumûz
Derünümde var haylice sâz u süz

Benüm gerçi destümde yok şand-ı ter
Velî sözlerüm şanddan hûbter

Degül şand-ı ter bil mükerrer durur
Ki şannâd-ı dehr aña cânın virür

Siz itmeñ taşayyül ki iftâr ola
Velî kâğıd üstinde der-kâr ola

Ŧutup hinduvân şofha-i 'âca şaf
Şeker şerbetini şunar her taraf

Ne şerbet muşayyab mümessek hemîn
Onı içmez insân meger hür-ı 'în

Çün oldu bu kaşır-ı sa'âdet tamâm
On itdüm anuñ bābını ve's-selām (264-276)

Sunulduğu Kişi ve Yer

Aşağıdaki beyitlerde ifade edildiği üzere eser, Manisa’da kaleme alınmıştır:

Bu gülzâr-ı ğarrây bustân hemâl

Olur Mağnîsâ içre iy nîk-fâl (7013)

...

Bu-sân şeh-r-i ğarrâda bu bâğ-ı nâz

Olur şîve vü nâzla dil-nevâz (7018)

Tercüme, Kanuni Sultan Süleyman’ın oğlu Şehzade II. Selim’e sunulmuştur. Şehzade için yazılan methiyedeki şu beyitlerden tercümenin II. Selim’in emriyle yazıldığı anlaşılmaktadır:

Ki emriyle bu tarz-ı ğarrâya zîb

Virüpdür ol üftâde-i bî-naşîb

Bu-sân hacle-i nâza bu nev-‘arûs

Şeh izniyle oldı sezâ ile bûs

Bu dildâr-ı pür-şîve-i nâzenîn

Yatur perde-i nâz içinde hemîn

Anuñ perdesin ‘Abdî-yi derdnâk

Ħidîv emri-y-ile ‘aceb kıldı çâk

Ümîd bu maqbûl-i sultân ola

Enîs-i şeh-en-şâh-ı devrân ola (411-415)

Yine tercümenin “Ħatm-i Kitâb” bahsinde Abdî, II. Selim’in emriyle yazmaya başladığı bu kitabın onun kabulüyle son bulacağını ifade eder:

Ki emriyle_olupdur buña ibtidâ

Recâvâr kabûlüyla_ola intihâ (7046)

Beyit Sayısı ve Vezni

Mesnevinin beyit sayısı 7200’dür. Eserin sonundaki Farsça rubaide bu sayı belirtilmektedir:

Rubā'î-i 'Âlî

Şod buyūfî-i in serāy-ı dil-güşā
 Heft hezār u hem dü şad iy dil-rübā
 Kışt-i her beyteş 'aceb ma'mūr iy yār
 Nîst şānî der-cihān-ı bî-beķā (7111-7112)

Fakat elimizdeki müellif nüshasında, toplam 7118 beyit bulunmaktadır. Aradaki 82 beyitlik farkın neden kaynaklandığına dair somut bir bilgiye sahip değiliz.

Tercümede, kaynak metinde kullanılan mütekârib bahrinden *Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl* kalıbı kullanılmıştır:

Der-Baħr-ı İn Kitāb-ı Zibā

Bu nazmuñ nizāmı bil iy pūr uşul
Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl
 Mütekârib oldı bu baħr iy emîn
 'Arûz bilen böyle didi hemîn (7117-7118)

Tertibi

Abdî tercümesini kaynak metnin ana planına bağlı kalarak tertip etmiştir. Asıl konunun işlendiği bölümlerin bâb usulüne göre düzenlendiği *Bostân*, yine bâblara göre tercüme edilmiştir. Giriş, ana konu ve hatime bölümlerinden oluşan mürettep mesnevi düzenine tercümede de uyulmuştur. Girişte sırasıyla; tevhit, Cenâb-ı Hakka yakarış, Hz. Peygamber'e na't, dört halifeye övgü, kitabın tanzim ediliş sebebi, II. Selim ve III. Murad övgüsüne dair iki manzume bulunur. Bâblarda işlenen konular tercümenin "Bâ'ış-i Tanzîm-i İn 'İkd-ı Le'âlî" başlıklı kısmında şu beyitlerle dile getirilir:

Çün oldı bu kaşr-ı sa'âdet tamām
 On itdüm anuñ bābını ve's-selām

Biri bāb-ı 'adl-ile tedbîr ü rāy
 Ğudā-ters ü hem pās-ı Ğalk-ı Ğudāy

İkincisine bāb-ı iħsān hemān
 Ğodum nām ben iy sa'âdet-nişān

Üçüncüsü 'ışķ oldı bābuñ hemîn
 Nice 'ışķ 'uşşāķa eyler kemîn

Tevāzu‘ durur dördi pencüm rızā
Dağı_altıncı merd-i kanā‘at-sezā

Yedinciyedür terbiyet bil esās
Sekizinciye şükr ile_oldı libās

Toğuzıncı tevbeyle fikr-i şevāb
Münacāt ‘aşer ü hatm-i kitāb (276-282)

Bostân’ın hatime kısmı, mürettep mesnevilerden farklı olarak ana konunun işlendiği bâblar arasında zikredilir. Onuncu bâbda yer alan hikâyelerden dolayı, eserin münacat ve hatime bölümünün ayrı bir bâb olarak adlandırıldığı kanaatindeyiz. Hatime kısmının sonunda ise Farsça yazılmış tarih kıtası, üç rubai, mesnevinin hangi vezinde ve bahirde yazıldığını ifade eden bir kıta bulunur. Tercümenin tertip şeması şu şekildedir:

BOSTÂN TERCÜMESİ’NİN GENEL TERTİP ŞEMASI			
Bölüm	İşlenen Konular	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	<p>Tevhîd, Yakarış, Na‘t, Dört Halifeye Övgü, Eserin Tertip Edilme Sebebi, Padişah Övgüsü</p> <p>Nazm Der-Tevhîd-i Zü'l-Celâli Te‘âlâ Şānuhu ‘Ani’l-Emsâli Ve’l-Ahṡāl</p> <p>Der-Şenā-yı Hūdā-yı Pür-‘Aṡā</p> <p>Der-Na‘t-ı ‘İlmü’l-Hüdā vü Sirācū’d-Dücā</p> <p>Der-Menākıb-ı Umenā-yı Şer‘</p> <p>Bā‘iş-i Tanzīm-i İn ‘İkd-ı Le’ālî</p> <p>Der-Medāyih-i Bāğ-ı Zamānî? vü Rāğ-ı Kāmranî</p> <p>Der-Veşāyih-i Nev-Bāve-i Salṡanat</p>	1-505	505
Ana Konu	<p>1. Bâb: Adalet, İnsaf ve Tedbir</p> <p>Bâb-ı Evvel Der-‘Adl u İnşāf [u] Tedbîr-i Kışver-sitān-ı ‘Ale’l-İntişāf</p>	506-2199	1694

<p>2. Bâb: İhsân Bâb-ı Düvvüm Der-İhsân u Fâyîk-i Ān Der-Dünyâ vü Āhiret-i Bedân</p>	2200-3145	946
<p>3. Bâb: Aşk, Sadakat ve Muhabbet Bâb-ı Sevvüm Der-'İşk u Şıdk [u] Maḥabbet ve Suḥen-i Ehl-i Tarîkat-ı Pür- Haḳîkat</p>	3146-3785	640
<p>4. Bâb: Tevâzu Bâb-ı Çehârüm Der-Tevâzü' Ki Semerât-ı Ān Hürmet Est</p>	3786-4602	817
<p>5. Bâb: Rıza ve Tevekkül Bâb-ı Pencüm Der-Rızâ vü Tevekkül Ki Sebeb-i Tevessül-i Haḳ Est Muḥaḳḳaḳ</p>	4603-4935	333
<p>6. Bâb: Kanaat Bâb-ı Şeşüm Der-Ḳanâ'at Ki Semerât-ı Ān Hizmet Est Der-Dünyâ vü Āhiret</p>	4936-5192	257
<p>7. Bâb: Terbiyet Bâb-ı Heftüm Der-Terbiyet Ki Semarât-ı Ān Hürmet Est</p>	5193-5855	663
<p>8. Bâb: Şükür Bâb-ı Heştüm Der-Şükr-i Barî Te'âlâ ve Tekaddes Ki Hâlık-ı Kayinât</p>	5856-6273	418
<p>9. Bâb: Tövbe Bâb-ı Nühüm Der-Tevbe Ki Vâşılın V'ey Hâşılın Derecâtü 'Ala'llâh</p>	6274-6779	506
<p>10. Bâb: Münacat ve Hatm-i Kitab Bâb-ı Dehüm Der-Münacât ve Hatm-i Kitâb ve Medḥ-i Şâh-ı 'Ālî-Cenâb</p>	6780-7106	327

Sonuç	Münacat, Hatime (Eserin yazılış tarihi, yeri, padişah ve müellif övgüsü)	6780-7106	327
	İhtişâm-ı Nîkû-Fercâm-ı Sa‘âdet-Encâm		
	Farsça Tarih Kit’ası, Dört Rübâi ve Kitabın Vezni	7107-7118	12

Bostân tercümesindeki bâblarda konu başlıkları umumiyetle “hikâyet ve güftâr” kelimeleriyle; bir kaç yerde de “rivâyet, efsâne, kelâm ve mesel” ifadeleriyle başlar. Bu başlıklar, sayfa kenarlarına kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca tercümede, aşağıdaki örneklerde görüldüğü üzere her konu ve hikâye başlığının altında o bölümü özetleyen -bazıları istisna- sürhle yazılmış Farsça ya da Türkçe bir beyit bulunmaktadır:

Ħikâyet-i Sulţân-ı Ğür Bâ-Rüstâyî-i Pür-Küsür

Şeved in rivâyet yekî pâdişâh

Ki bâ-rüstâyî buved dâd-ĥvâh (1619-1721)

Güftâr-ı ‘Aql u ‘İşk

Olur ‘aql u ‘işk içre zîbâ-ĥaber

Bu eşnâda iy merdüm-i nîk-fer (3545-3570)

Klasik Türk Edebiyatı Tercüme Anlayışı Bağlamında Abdî’nin Bostân Tercümesi ve Tercümenin Genel Özellikleri

Agâh Sırrı Levend, Osmanlı dönemi çeviri anlayışının bugünkü çeviriyi aşan bir anlam ifade ettiğini söyleyerek dört çeşit tercüme faaliyetinden bahseder. Bunlar; (1) kelime kelime, (2) aslına uygun, (3) konusu aktararak ve (4) genişletilerek yapılan tercüme türleridir (Levend 1984: 80). Kelimesi kelimesine yapılan tercüme türleri “aynen, harfiyyen, birebir” gibi ifadelerle anılırken, anlamı aktararak yapılan tercüme türleri “mealen, lafzen” tercüme türleri olarak adlandırılır. Kaynak metnin birebir aktarıldığı tercüme türleri sadık; genişletilerek, açıklanarak, eksiltilerek, özetlenerek, yorumlanarak yapıldığı tercüme türleri ise serbest tercüme türleri olarak değerlendirilir (Yazar 2011: 222-231). Bu bilgilerden hareketle *Bostân* tercümesinin, kaynak eserin genişletilmesi ve yorumlanması yoluyla yapılan bir serbest tercüme olduğu söylenebilir. Fakat vezin, genel tertip planı ve hikâyelerin sayısı bakımından kaynak metne birebir bağlı olduğu için eserin, şeklen aslına sadık kalınarak yapılmış bir tercüme hüviyeti taşıdığını da eklemek zorundayız.

Bostân'ın günümüze intikal etmiş pek çok yazma ve basma nüshası bulunmaktadır. Nüshaların çoğunda beyit sayıları birbirini tutmamaktadır. Bu durum eserin ilk yazımından sonra da ele alındığını ve üzerinde birtakım değişiklikler yapıldığını göstermektedir (Karaismailoğlu 1992: 307). Nüshadan nüshaya hikâye adetlerinin değişmesi, güftar/konuşma bölümlerinin farklılıklar göstermesi, bazı beyitlerin birçok defa tekrar etmesi gibi hususlardan dolayı *Bostân*'ın beyit adedi için kesin bir rakam söyleyemsek de yaklaşık değer 4000 ile 4500 beyit arasında olduğunu belirtebiliriz. Bu rakama karşılık Abdî'nin tercümesi kendi ifadesine göre 7200, bizim okuduğumuz nüshaya göre ise 7118 beyittir. *Bostân*'ın nüsha farklılıkları da gözetildiğinde tercümenin kaynak metinden yaklaşık %75 oranında genişletilerek yapıldığını söylemek mümkündür.

Abdî, tercümesinde *Bostân*'ın genel tertip planının dışına -birkaç istisna hariç- neredeyse hiç çıkmamış, ona paralel bir yol izlemiştir. Abdî'nin bu noktada Sadî'den ayrılan en önemli özelliği konu başlıklarını ele aldığı hususu özetleyecek şekilde özenle yazmasıdır. Ayrıca bu mensur başlıkların altında anlatacağı konuyla alakalı bir başlık/ takdim beyti bulundurması tercümenin adım adım takibini kolaylaştırmaktadır. Sadî'de ise böyle bir durum söz konusu değildir. *Bostân*'ın çeşitli nüshalarında bulunan alt başlıklarının çoğunun sonradan konulduğu düşünülmektedir (Karaismailoğlu 1992: 307).

Abdî, kaynak metnin tercümesini yaparken genellikle mealen tercüme yolunu seçmiştir. Kaynak metinde bulunmayan beyitlere eserde sıkça rastlanmaktadır. Her konu ve hikâyenin altına yazılan başlık beyitleri, konu girişlerinde okuru anlatılacaklara hazırlamak için eklenmiş takdim beyitleri, hikâye ve güftâr sonlarında kıssadan hisse çıkartma şeklinde yorumlanacak nasihat içerikli beyitler, tasvirler tercümenin hacmini arttırmıştır.

Hedef metin oluşturulurken kaynak metindeki beyitlerin tercümelerinde farklı uygulamalar göze çarpmaktadır. Bunlar birer örnekle şöyle sıralanabilir:

- Beyitlerin Birebir Tercüme Edilmesi

که صاحب‌دلی بر پلنگ نشست   Pelenk üzre bir merd-i şâhib-'ayâr
همی راند رهوار و ماری بدست (208³)   Binüp mâr elinde gider râh-vâr (509)

“Bir gönül sahibi kaplana binmiş,
elinde bir yılan sürüyordu kaplanı.”
(Kırlangıç 2012: 19)

³ Kaynak metnin beyit numaraları Gulam Hüseyin Yûsufî'nin (1381) hazırladığı çalışmadan alınmıştır.

- Bir Mısraın Birebir Tercüme Edilip Diğèrinin Değiştirilmesi veya Yorumlanması

به دورانش از کس نیاززد کس

Zamānında incidmedi hīç kes

سبق برد اگر خود همین بود و بس (538)

Zemīninde hālka huzūr idi bes (1062)

“Onun devrinde kimse incinmedi kimseden. Sadece bununla bile öne geçti herkesten.” (Kırlangıç 2012: 44)

- Bir Mısraın Bir Beyitle Tercüme Edilmesi

بکن پنبهء غفلت از گوش هوش

Çıkar gūş-ı hūşuñdan ey cān hemīn

که از مردگان پندت آید به گوش (712)

Ṭuran penbe-i gafleti bī-gümān

(1349)

“Akıl kulağından gaflet pamuğunu çıkar, o zaman kulağın ölülerden nasihat duyar.”

(Kırlangıç 2012: 56)

- Bir Beytin Birden Çok Beyitle Tercüme Edilmesi

شنیدم که عیسی در آمد زدشت

İşitdüm ki ‘Āsā ‘Aleyhi's-selām

به مقسورهء عابدی بر گزشت (2032)

Seyāhat idüp onda geldi_ol hemān

“Duydum ki İsa bir gün çölden gelirken bir abidin kulübesine uğramış.” (Kırlangıç 2012: 157)

Ḷonup fevrī maḵsüre-i ‘ābide

Mübārek ruḥıyla virüp ‘āyide (3880-

3881)

- Bir Beytin İki Mısraının Ayrı Ayrı Beyitlerde Birer Mısrayla Tercüme Edilmesi

اگر پیل زوری وگر شیر جنگ

Eđer zūrla pīl ü çeng-ile şīr

به نزدیک من صاح بهتر که جنگ (1006)

Olursañ eyā şāh-ı şemşīr-gīr

“İster fil ol, ister arslan pençeli, benim açımдан barış savaştan iyidir.”

Yanumda benüm cengden sulh nağz

Ki işlāh ile buldı maḥlūḶ mağz (1992-

1993)

(Kırlangıç 2012: 78)

- Beyitlerin Anlamlarının Değiştirilerek Yeniden Yazılması

ندانی چه بودش فرومانده سخت
 بود تازه بی بیخ هر گز درخت (2229)
 Olur nāzük ü nerm tāze-nihāl
 Şehā virmesün bār oña bil nekāl
 (2229)
 “Bilmez misin neden böyle çaresiz?
 Köksüz ağaç canlanır mı hiç?”
 (Kırlangıç 2012: 88)

- Bir Beytin Anlamından Hareketle Birden Çok Beyit Oluşturulması

خورد از عبادت بر آن بی خرد
 که با حق نکو بود و با خلق بد (2068)
 ‘İbādetden almaz şu kimse naş’ib
 Eyü diye Hākka vü hālka gar’ib
 Görüp Hākki hālka _eylegil hoş-nazar
 Nazar hūb olıcağ gelür hālka fer
 (3925-3926)
 “Hak ile iyi olup halk ile kötü olan
 akılsız, kulluktan meyve yiyemez.”
 (Kırlangıç 2012: 160)

- Bazı Beyitlerin Tercüme Edilmemesi

کرم و رزد آن سر که مغزی در اوست
 که دون همتانند بی مغز و پوست (1369)
 “Bir beyni olan baş himmet eder. Özden yoksun kabuktur himmeti düşükler.”
 (Kırlangıç 2012: 106)

برست آن که در عهد طفلی بمرد
 که پیرانه سر شرمساری نبر (2039)
 “Çocukluk çağında ölen kurtulmuştur. Çünkü yaşlılıkta utanca düşmemiş
 olur.” (Kırlangıç 2012: 158)

SONUÇ

Bu makaleyle Abdî'yi artık hamse şairleri arasında anabiliriz. *Hamse*'nin ilk mesnevisi *Niyâznâme-i Sa'd ü Hü mâ*'nın Türk edebiyatında ikinci bir örneği yoktur. *Heft Peyker*, *Cemşîd ü Hurşîd* ve *Gül ü Nevruz* mesnevileri ise Abdî'den önce ve sonra Türk şairleri tarafından sevilerek işlenmiş eserlerdir. *Hamse*'yi oluşturan diğer eser ise *Bostân Tercümesi*'dir. Abdî, tercümesinde kaynak metnin veznine, genel tertip planına ve hikâyelerine sadık kalmakla beraber *Bostân*'ın aslını hacim bakımından yaklaşık %75 oranında genişleterek serbest bir tercüme yapmıştır.

Zaîfî'nin *Bâğ-ı Behîş'ti* (1494-1557), Abdî'nin *Bostân Tercümesi* ve Mehmet İzzet Paşa'nın (1843-1914) *Gonca-i Bostân*'ı Osmanlı döneminde *Bostân*'ın tamamına yapılan manzum tercümelerdir. Bu eserlerden en genişi Abdî'ninkidir.⁴ Dolayısıyla eldeki 7118 beyitle Türk edebiyatının en hacimli *Bostân Tercümesi* şimdilik Abdî'ye aittir diyebiliriz.

Abdî; taze hayallere, yerli ve özgün konulara yönelmek yerine Fars mesnevi edebiyatına ait, sahanın kanonik eserlerini tercüme ederek -bir eseri hariç- şairliğini sergilemeye çalışmıştır. Bu yolla yaklaşık 23300 beyit tutarında bir *Hamse* vücuda getirmesine rağmen devrinin biyografik kaynaklarına girememiştir. Tekid, tercüme ve nakil yoluyla eser veren şairlerin, şairlik kabiliyetlerinin sorgulandığı bir gelenekte açıkçası Abdî'nin de eleştirildiğini düşünürüz.

Klasik Türk edebiyatı tercüme geleneğinin inceliklerini yansıtmaya açısından Abdî'nin mesnevileri bugün için önemlidir. Özellikle Osmanlı şairlerinin mealen tercümeden ne anladıkları, bu tarz tercüme için hangi sınırlılıklar/serbestlikler içinde yaptıkları, ele aldıkları kaynak metinleri ne şekilde dönüştürdükleri vb. pek çok hususu Abdî'nin edebî tercümelerinden yola çıkarak cevaplandırmak mümkündür.

⁴ *Bostân*'ı Abdî'yle mahlasdaş başka bir şair daha mealen ve muhtasar olarak tercüme etmiştir. Eser, 960 tarihinde yazılmış olup *Bostân*'ın sekiz bâbinden seçilen kısımların tercümesini ihtiva etmektedir. *Bağçe* adlı bu tercümenin sahibiyle üzerinde çalıştığımız Abdî'nin aynı kişiler olmadığını düşünüyoruz. İki tercüme arasındaki ciddi dil ve üslup farkları bu kanaate varmamıza sebep oldu. Doktora tezimizi hazırlarken *Bağçe* üzerine bir akademik çalışma henüz yapılmamıştı. Eser hakkında verdiğimiz bilgileri Millî Kütüphane Yazmaları Nu. 06 Mil Yz FB 460'da kayıtlı bulunan yazma nüshadan vermiştik. Daha sonra eser, İbrahim Demirkazık tarafından incelemesiyle birlikte yayımlanmıştır (2016).

SUMMARY

When Prince II. Selim was the governor of Manisa sanjak between 1544-1558, a bevy of poets outstands in his literary circle. Prince's colourful personality and interest in carouse were the reasons for important poets and artists surrounding him. Among these are prominent Hüseyin Celâl Bey, Nihânî, Terzî-zâde Ulvî, Meşrebî, Kara Fazlî, Şemsî Çelebi, Visâlî, Vusûlî, Derûnî, Hâtemî and Ayşe Hatun, one of the female poets. Abdi, about whom we couldn't find any information from biographic sources of Ottoman period and collections of poets yet, is also one of these poets.

Although Abdi's real identity hasn't been detected by the academic works performed since 1980, his works were unearthed. Lastly, with the *Bostan Translation* written in verse which we are studying, there was a necessity for him to be regarded as one of the poets having a hamse, a combination of 5 masnavi works. Starting from this, we focus on Abdi's hamse, the works in it and *Bostan Translation*.

Abdi's real identity has still been unknown. We have no certain information about where Abdi is from. However, it is highly possible that he is from Manisa. Because, that he submitted his first four masnavis to II. Selim and spoke well of Manisa supports this possibility. He is very close to II. Selim so that he can submit his masnavis to him. As he stated in his *Cemşîd ü Hurşîd*, he is even a chat friend of II. Selim.

Adnan İnce is the first person to attract the attention of literature world to Abdi and his works. Researcher introduced first three masnavis of the poet in his essay and said that the poet could possess a hamse. After many years, Hanzade Güzelova, with the translation of *Heft Peyker* she found in Ireland, supported the possibility on which İnce concentrated on. Lastly, with *Bostan Translation* that we encountered among the writings of Manisa Public Library in 2013, these possibilities disappeared and it became obvious that Abdi owned a hamse.

Abdi's work choices are in accordance with the attitude of a poet owning a hamse. Masnavis in the *Khamseh* such as *Heft Peyker*, *Gül ü Nevrûz* and *Cemşîd ü Hurşîd* are valuable works that were fondly cited in other hamses by prominent poets of Turkish poem. Abdi entered the field of *Khamseh* by focusing on these works in masnavi literature that can be regarded as canonic works and created an area for his name to be remembered among important masnavi poets. Anyway, it can be anticipated in his works that he tried to gain a place in this field.

Turkish poets did not consider translation as risky when creating a hamse. Abdi followed this path as well. Except for *Niyâznâme-i Sa'd ü Hümâ* in *Hamse*, other masnavis were expansive translations from Persian-based works. The main intention of the poet is to revive those Persian texts with Turkish language, namely to put a Turkish dress on those works.

With this essay, we can regard Abdi as one of the khamseh poets now. *Niyâznâme-i Sa'd ü Hü mâ*, the first masnavi of the khamseh is unprecedented in Turkish literature. Masnavis in the Khamseh such as *Heft Peyker*, *Gül ü Nevrûz* and *Cemşîd ü Hurşîd* are valuable works that were fondly cited by prominent Turkish poets. Another work included in the khamseh is *Bostan Translation*. In his translation, Abdi stuck to the rhythm, general structure and narratives of the source text. Besides, he expanded the original version of *Bostan* by %75 and made a free translation.

Bâğ-ı Behişt by Zaîfî, Abdi's translation and *Gonca-i Bostân* by Mehmet İzzet Paşa are the translations made for the *Bostan* in the Ottoman period. The most extensive one belongs to Abdi. Therefore, with the 7118 verses on hand, we can say that the largest *Bostan Translation* belongs to Abdi for now.

Abdi strived to display his poetry-except for one work- by translating the canonical works in the field of Persian masnavi literature rather than turning towards fresh imaginations, native and unique subjects. This way, although he created a khamseh including 23300 verses, he couldn't enter the biographic sources of his period. Obviously, we think that Abdi is also criticized by the tradition in which the skills of poets that used consolidation, translation and conveyance for their works are questioned.

In reflecting the particulars of translation style of classical Turkish literature, masnavis of Abdi are important for today. With the help of the literary translations by Abdi, it is possible to explain many questions as to in which limitations/freedoms they made this kind of translation, especially how Ottoman poets regarded the translation in meaning and how they rendered the source texts they dealt with.

KAYNAKÇA

- Abdî. *Bağçe*. Milli Kütüphane Yazmaları. Nu. 06 Mil Yz FB 460.
- Abdî. *Bostân Tercümesi*. Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazmaları. Nu. 45 Hk 2969.
- AKSOYAK, İsmail Hakkı (1996). “Mahzenü'l-Esrâr Geleneğine Bağlı Mesnevilerdeki Ortak Hikâyeler”. *Bilig* (3): 182-188.
- ALTUNMERAL, Mehmet (2011). *Abdî'nin Gül ü Nevrûz'u (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Ü.
- ARSLAN, Mehmet (2007). “Türk Edebiyatında Hamse”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5 (9): 305-322.
- COŞKUN, Menderes (2007). *Klasik Türk Şiirinde Edebî Tenkit -Şairin Şaire Bakışı-*. Ankara: Akçağ Yay.
- DEMİRKAZIK, İbrahim (2015). *Abdî'nin Bağçe Adlı Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin)*. İstanbul: Akademi Titiz Yay.
- ERGUN, Saadeddin Nüzhet (1936). *Türk Şairleri*. İstanbul: Bozkurt Basımevi.
- GÜLEÇ, İsmail (2008). *Türk Edebiyatında Mesnevi Tercüme ve Şerhleri*. İstanbul: Pan Yay.
- GÜLENC, Halil (2010). *Ferhengnâme-i Sa'dî (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Ü.
- GÜLTEKİN, Hasan (2012). “Abdî'nin Niyâznâme-i Sa'd ü Hüma Mesnevisi”. *Turkish Studies* 7 (2): 557-575.
- GÜZELOVA, Hanzâde (2006). “Abdî'nin Bilinmeyen Bir Mesnevisi: Heft Peyker Tercümesi”. *Bilig* (38): 35-49.
- GÜZELOVA, Hanzâde (2008). *Abdî'nin Heft Peyker Mesnevisi (İnceleme-Metin-Dizin)*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Ü.
- İNCE, Adnan (1986). “XVI. Yüzyıl Şairlerinden Abdî ve Eserleri”. *Türk Dili* (410): 186-192.
- İNCE, Adnan (1987). “Abdî'nin Niyâznâme-i Sa'd ü Hüma'sı”. *Fırat Üniversitesi SBE Dergisi* 1 (2): 155-206.
- İNCE, Adnan (1989). “Cemşid ü Hurşid Mesnevîleri”. *Fırat Üniversitesi SBE Dergisi* 3 (2): 109-139.
- İNCE, Adnan (2008). “Abdî'nin Gül ü Nevrûz Mesnevisi”. *TÜBAR* (23): 51-130.
- İPEKTEN, Haluk (1996). *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*. İstanbul: MEB Yay.

- İPEKTEN, Haluk (2001) “Sa’dî-i Şîrâzî’nin Bostan İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri”. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* (5): 99-120.
- İPEKTEN, Haluk (2001). “Sa’dî-i Şîrâzî’nin Gülistân İsimli Eseri’nin Türkçe Tercümelemi”. *Bilig* (16): 99-126.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1970). *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yay.
- KOÇİN, Abdülhakim (1999). “Feridüddin Attâr’ın Pendnâme’sinin Türk Edebiyatına Etkisi ve Zaîfî’nin Bustân-ı Nasâyih’i ile Karşılaştırılması”. *Bilig* (10): 93-100.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1984). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi C. I*. Ankara: TTK Yay.
- NUR, Gürani (1987). *Niyazname-i Sa’d u Huma: A Mathnawi of Abdî*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Ü.
- PAKER, Saliha (2014). “Tercüme, Te’lif ve Özgünlük Meselesi”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı’da Te’lif, Tercüme ve Şerh*. haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Klasik Yay. 36-71.
- SADÎ (2012). *Bostân*. çev. Hicabi Kırlangıç. İstanbul: Kapı Yay.
- SEVİNDİK, Hakan (2015). *Türk Edebiyatında Bostân ve Abdî’nin Manzum Bostân Tercümesi*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Ü.
- YAZAR, Sadık (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Ü.
- YÛSUFÎ, Gulam Hüseyin (1381). *Bûstân-ı Sa’dî/Sa’dînâme Tashîh ü Tavzîh*. Tahran: İntişârât-ı Harezmî.